

Muallim Cevdet'in Atatürk Kitaplığı'ndaki Arşivi*

Nail Bayraktar**

Geçen yüzyılın eğitim ve kültür alanında mümtaz şahsiyetlerinden olan Muallim Cevdet; eğitim, Türk dili, tarih, din, arşivcilik, etnografya, paleografya, pedagoji, folklor, biyografi ve kitabiyata hakkıyla vâkıftı. Arapça, Farsça, Almanca ve Fransızca bilirdi. Bu konularda basılmış değerli kitapları vardır; makaleleri de pek çoktur. Ayrıca, yazmayı tasarladığı eserlerin sayısı da az değildir. Onun anlatmakla bitmeyecek üstün vasıfları, Osman Ergin'in 1937'de hazırladığı "Muallim M. Cevdet'in Hayatı, Eserleri ve Kütüphanesi" adlı kitapta etraflıca ortaya konulmuştur. İlgililerce çok aranan bu eser 2005 yılında yeniden basılmıştır.¹

Muallim Cevdet yazma eser kütüphaneciliğinde de söz sahibidir. Bu hususta Milli Kütüphane'nin kurucusu Adnan Ötüken (1911 – 1972) bir makalesinde² "Muallim M. Cevdet'in Türk kütüphanecilik tarihinde mühim bir mevki vardır. Merhum, Türk kütüphanelerinin ıslahı, bunlara lâyük oldukları ehemmiyetin verilmesi mevzuunda yazıları ve fiilî mücadelesiyle bir ihtiram mevki ihraz etmiş, Kütüphaneler Tasnif Komisyonu'nda kısa süren reisliği sırasında mühim hizmetlerde bulunmuştur." demektedir. Ötüken, aynı makalede, 12 Temmuz 1935 tarihinde M. Cevdet'in İstanbul Maarif Müdürlüğü'ne yazdığı raporu da aynen neşretmiştir. Rapor, yazmaların tasnifi ve bu işi yapacak olan İstanbul Kütüphaneleri Tasnif Komisyonu hakkındadır ve hayli uzundur. Bunun bir yerindeki şu cümle pek çarpıcıdır:

* Eğitimci, arşivci ve tarihçi Muallim Cevdet'in (1883-1935) ölümünün 70. yılı münasebetiyle İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda 01.04.2006 günü düzenlenen panelde sunulan bildirinin kısaltılarak gözden geçirilmiş biçimi.

** Emekli (1985) Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdür Yardımcısı.

¹ Ergin, Osman. (2005). Muallim M. Cevdet'in Hayatı, Eserleri ve Kütüphanesi. 2.bs. İstanbul: Büyükşehir Belediye Başkanlığı Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü, XVI, 746, 96, [6] s. : resimli.

² Ötüken, Adnan. (1954). "Muallim Cevdet'in Yazmaların Tasnifi Hakkında Mühim Bir Raporu". Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, 3 (2), s. 185-199.

“Bu köklü meseleler halledilmedikçe ve kütüphanecilik gibi, hocalığın çok üstünde olan ve çünkü tarihçileri, edebiyatçıları, felsefecileri, fencileri ve binaenaleyh hocaları yetiştirecek en birinci vasıta olan kütüphanelerimizin tasnif kadrosuna bir ilk mektep haysiyeti kadar haysiyet verilmedikçe ne türlü metottan bahsedilirse edilsin hükmü üç gündür.”

Yazma eserlere gönülden bağlı olan Muallim Cevdet'in en büyük merakı kitap biriktirmek ve belge toplamaktır. Bu onda tutkudan da öte, adetâ bir hastalık halindedir. Yaşı ilerleyip bedenen hastalandığı zaman da bu defa topladığı eserleri nereye vakfedeceği onu düşündürmeye başlamıştır. Hayatının anlatıldığı o hacimli kitaptan öğrendiğimize göre (s. 342-343) Muallim Cevdet ufak büyük beş vasiyetname bırakmıştır.

En son vasiyetnamesinde: *“Bütün kitap ve sairem Beyazıt Belediye Müze ve Kütüphanesi'ne vakfedilmelidir”* diyordu. Ölümünden iki üç ay önce onları hazırlamış ve yakın dostu Osman Ergin paketleri kütüphaneye taşımıştır. Kitaplardan başka Muallim Cevdet'in zarflar içinde muhafaza ettiği evrakı da kütüphaneye intikal etmiştir.

Kitapları, kütüphanede Eski Harfli Kitaplar, Yabancı Dil Kitaplar ve Yazma Kitaplar koleksiyonları olarak kaydedilmiştir.

Muallim Cevdet'in vakfettiği yazmaları ilim âlemine daha geniş çapta duyurmak amacı ile 1998 yılında matbu kataloğu yayınlanmıştır.³

Kitap yanında evrak biriktirmenin Muallim Cevdet'in merakı olduğu yukarıda belirtilmişti. İşte onun kütüphaneye vakfettiği evrakın kataloğu 1994 yılında basılmış ve araştırmacılara sunulmuştur.⁴ 2001 yılında yayımlanan üçüncü bir katalog da ferman-berat ve vakfiyelere dairdir.⁵

Muallim Cevdet'in diğer bir koleksiyonu olan Osmanlıca basma kitaplar 3039 adettir. Bunlardan katalog fişleri aracılığı ile yararlanılmaktadır. Bibliyografik künyelerin bilgisayar ortamına aktarılması işlemi de bitmek üzeredir.

³ Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet Yazmaları Alfabetik Kataloğu. (1998). Haz. Nail Bayraktar. İstanbul: Büyükşehir Belediye Başkanlığı Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü, VI, 162 s. 8 resim.

⁴ Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet Evrakı Kataloğu. (1994). Haz. Ayhan Gökalp ve Ayhan Uçar. İstanbul: Büyükşehir Belediyesi Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü, 143 s.

⁵ Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet Ferman-Berat ve Vakfiyeleri Alfabetik Kataloğu. (2001). Haz. Hüseyin Türkmen. Fotoğraflar. Hüseyin Şakir Üredi. İstanbul: Büyükşehir Belediye Başkanlığı Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü, VI, 58 s. 16 resim.

Arapça ve Farsça matbu kitapları ise, kütüphanenin eski müdürlerinden (1952 - 1976) M. Orhan Durusoy'un hazırladığı katalogda, Belediye kitapları (Arapça, Farsça basma eserler) ile birlikte yer almıştır.⁶

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Muallim Cevdet'in 1935 yılında Belediye Kütüphanesi'ne, bugünkü adıyla Atatürk Kitaplığı'na bağışladığı nadir yazma ve basma kitapları ile değerli evrakının her bir yaprağı korunmuş, kataloglar vasıtasıyla hepsi araştırmacılara duyurulmuş ve yıllarca okuyucular bunlardan istifade etmiştir. Bundan sonra da teknolojinin sağladığı imkanlarla ve görevlilerin gayreti ile daha fazla okuyucu, daha çok eseri inceleme fırsatı bulacaktır.

---

⁶ İstanbul Belediye Kütüphanesi Alfabetik Kataloğu II: Belediye ve M. Cevdet Kitapları (Arapça ve Farsça Basma Eserler), (1954). Haz. M. Orhan Durusoy. İstanbul Belediye Kütüphanesi Müdürlüğü, 6, 155 s.